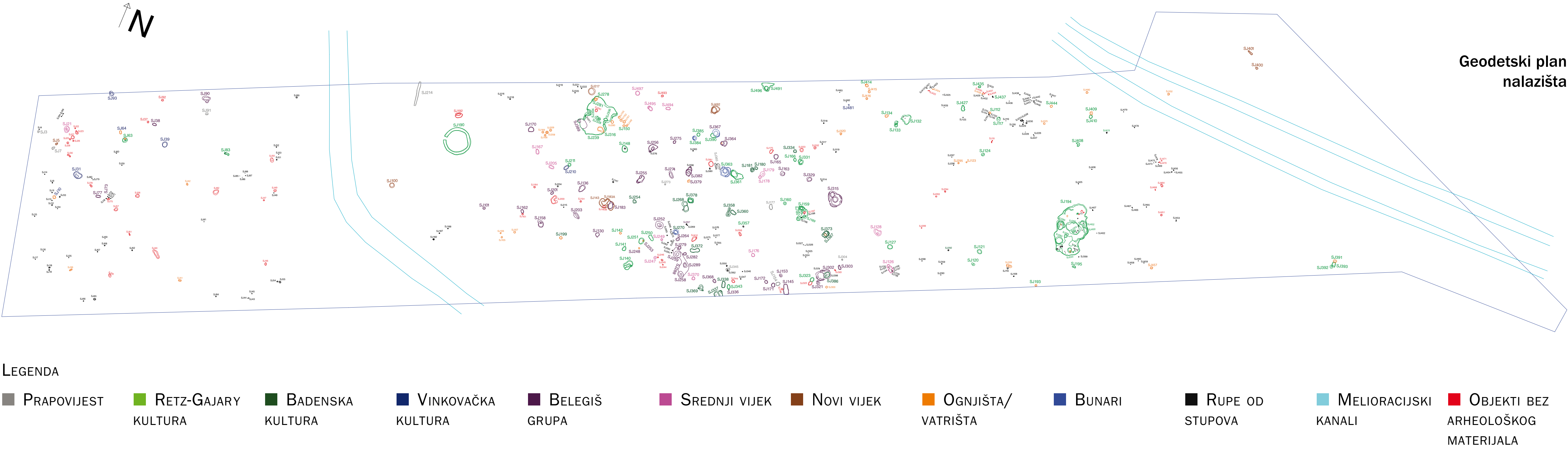

JOSIPOVAC PUNITOVAČKI- VELIKO POLJE I ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA 2007-2008.G.

Tijekom 2007. i 2008. g. Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda proveo je zaštitna arheološka istraživanja na nalazištu Josipovac Punitovački-Veliko polje I (AN 21), na trasi autoceste Beli Manastir-Osijek-Svilaj, dionici Osijek - Đakovo, na stacionaži 51+500 do 52+030. Naručitelj radova bilo je Ministarstvo kulture, a radove su financirale Hrvatske autoceste d.o.o. Uz djelatnike HRZ-a sudjelovao je i veći broj vanjski suradnika, diplomiranih arheologa, studenata arheologije i fizičkih radnika.

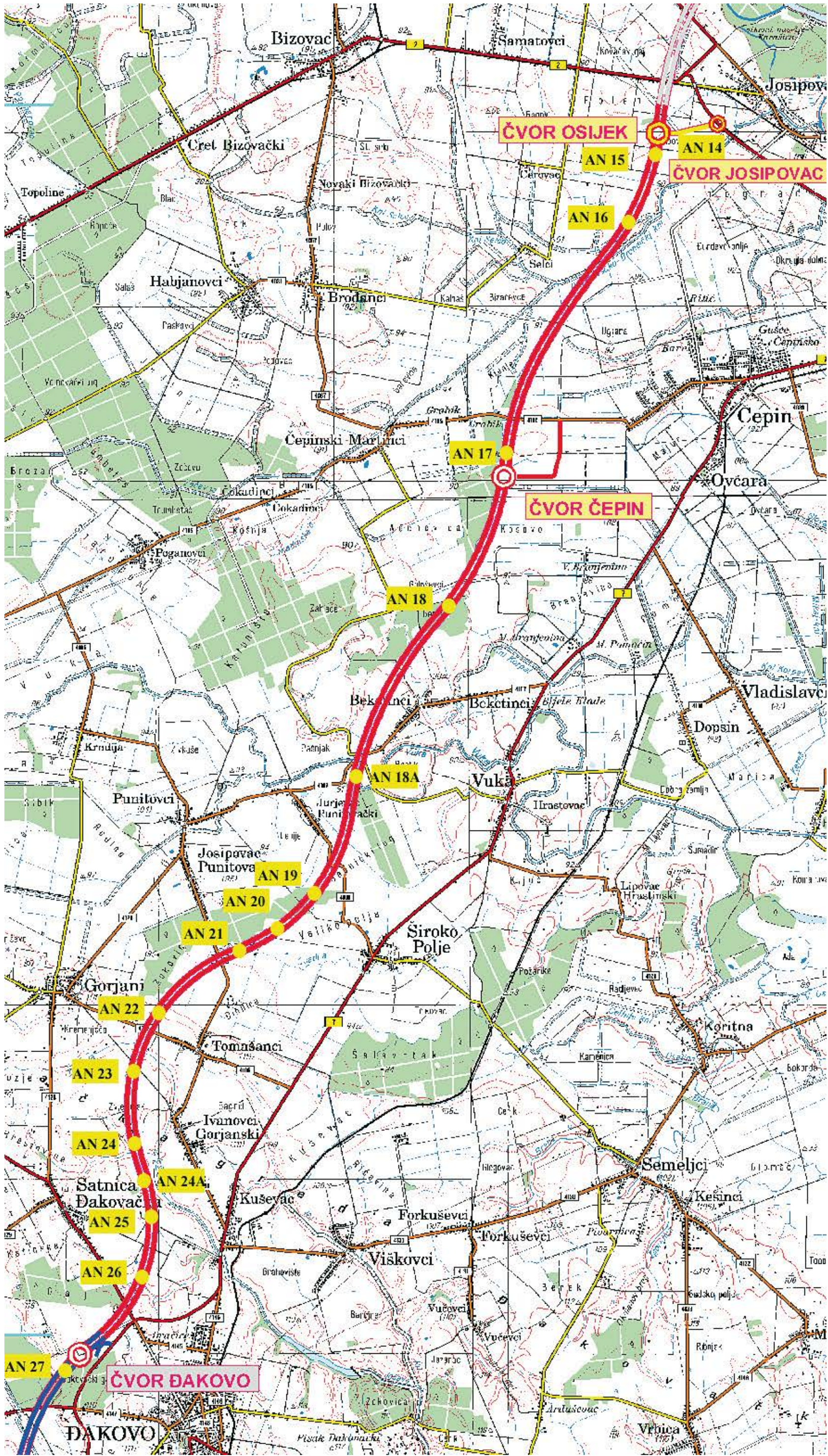
Lokalitet se nalazi 5,5 km sjeverno od Đakova, a bio je smješten na blago povišenoj gredi smjera sjeverozapad-jugoistok, koja je uslijed izoravanja bila gotovo neprepoznatljiva. Nadmorska je visina nalazišta iznosila 94 – 94,5 m, a nekada se nalazilo u močvarnom području sklonom čestim poplavljivanjima rijeke Vuke. Kulturni sloj nalazišta nije sačuvan, vjerojatno je nestao kao posljedica poljoprivrednih radova na površinskom dijelu lokaliteta. Nalazište je jednoslojnog tipa s horizontalnom stratigrafijom. U zapadnome dijelu bilo je presječeno većim melioracijskim kanalom

Osatina, koji je vjerojatno uništio dio nalaza, a sjeveroistočni je dio djelomice bio uništen prilaznom cestom i kanalima, te korijenjem drveća i panjevima. Još tijekom trajanja arheoloških istraživanja pojedini prethodno istraženi dijelovi lokaliteta morali su, zbog žurnosti radova biti prepušteni na daljnje postupanje izvođaču građevinskog dijela radova, tako da su se arheološki radovi vršili istovremeno sa građevinskim, često u otežanim uvjetima. Ustanovljeno je širenje arheoloških nalaza na sjever i jug izvan linije eksproprijacije, što je potvrđeno i jamskim objektima koji su ulazili u sjeverni i južni profil iskopa, a ukupna veličina nalazišta nije poznata.

Istražena površina lokaliteta iznosila je oko 43.000 m², a otkriveno je 496 nepokretnih objekata jamskog karaktera. Definirani su kao stambene, radne, otpadne, spremišne jame, ognjišta, vatrišta, kanali, stupovi, bunari i dr. Postojanje nadzemnih struktura tek se pretpostavlja na osnovu rasporeda ostataka pojedinih drvenih kolaca koji bi nosili krovne konstrukcije. Najveći postotak nepokretnih objekata nije sadržavao nalaze keramike, a većina ih je pripadala pojedinim dijelovima naselja u

sklopu istražene površine nalazišta, dok je nastanak manjeg dijela objekata bio uzrokovan prirodnim pojavama. Najveći broj objekata koji su sadržavali arheološke nalaze pripadao je različitim pretpovijesnim kulturama. Razdoblju srednjeg eneolitika pripada kultura Retz-Gajary s 14,84 % nalaza, dok kasnom eneolitiku pripada badenska kultura s 3,86 %. Ranom brončanom dobu, vinkovačkoj kulturi pripada 1,42 % nalaza, a naseljavanje se nastavlja u srednjem brončanom dobu grupom Belegiš kojoj pripada 10,16 % nalaza. Srednjovjekovnom horizontu na nalazištu pripada 2,85 % nalaza. Novovjekovnih je nalaza bilo 0,60 % i pripadali su manjim recntnim otpadnim jamama vezanim uz poljoprivredne radove i ukupu betonskog stupa za dalekovod.

Uz poticanje gospodarskog i turističkog razvoja Hrvatske, zahvaljujući izgradnji autoceste i arheološkim istraživanjima koja im prethode, dolazimo do novih spoznaja o naseljenosti određenih dijelova Hrvatske u prošlosti. Svrha je provođenja ovakvih zaštitnih istraživanja očuvanje arheološke baštine, a uz konzerviranje i restauriranje nalaza također i njihovo objavljivanje.

Srednjobrončanodobni
bunar (SJ 376)

Objekt radne
namjene
(SJ 302)

Ulomak vrata
lonca ukrašen
utiskivanjem
pletene vrpce

Ulomak trbuha posude s
trakastom ručkom ukrašenom
plastičnim viticama

Ulomak bikonične zdjele romboidnog
otvora ukrašene žiljebljenjem

Ulomak bikonične zdjele
ukrašene kaneliranjem

Masivna koljenasta
ručka tipa ansa
voluta

GRUPA BELEGIŠ

Grupa Belegiš prisutna je na području Hrvatske od svoje najranije faze, kada se razvija na supstratu vatinke kulture, a pod utjecajem licenske keramike, brončanodobnih grupa s inkrustiranom keramikom, te rane kulture grobnih humaka, najkasnije na prijelazu Br B1 u Br B2 stupanj. Njena su nalazišta, mahom naseobinskog karaktera, smještena u istočnoj Slavoniji i Srijemu. Naselja su podignuta na prirodnim gredama ili naseljima tell tipa, a mogu imati nadzemne kuće ili ukopane, odnosno poluukopane objekte s nadzemnom konstrukcijom. Na ovim su naseljima često prisutne obje faze grupe, Belegiš I i Belegiš II, uglavnom u stratigrafski nedjeljivom horizontu, što upućuje na dugovječnost ovih naselja i kontinuitet života sigurno do kraja Ha A1 stupnja.

Zaštitnim arheološkim istraživanjima na položaju Josipovac Punitovački-Veliko polje I provedenim 2007-2008. godine otkriveni su ostaci srednjobrončanodobnog naselja grupe Belegiš smještenog na prirodnoj gredi unutar povremeno plavljenog područja. Istraživanjima je obuhvaćen samo jedan njegov dio pri čemu su utvrđene južna i sjeverna granica, čime je dobi-

vena širina naselja koja iznosi oko 60 m, vjerojatno ovisna o širini grede na kojoj je ono ležalo. Prema zapadu i istoku naselje se pružalo van istraženog područja.

Ustanovljeni su isključivo ukopani, odnosno poluukopani objekti s tragovima nadzemne konstrukcije od pruća oblijepljenog zemljom koji su se ocrtavali na nivou zdravice, budući su viši slojevi bili uništeni oranjem. Na sjevernom rubu naselja otkriven je bunar čije su stijenke bile učvršćene drvenom konstrukcijom, dok su na južnom rubu bile grupirane otpadne jame. Između bunara na sjeveru i otpadnih jama na jugu smješteni su objekti radne i stambene namjene, često na taj način da su oko većeg centralnog objekta grupirani oni manjih dimenzija koji su djelomično služili kao spremišne jame. Objekti radne namjene imaju vatrište ili ognjište smješteno s južne strane, osim u jednom slučaju kada se vatrište nalazilo u samom objektu, dok kod onih stambene namjene tragovi loženja vatre nisu pronađeni. Unutar potonjih objekata uočena je redovita pojava plitkog kružnog udubljenja, najčešće uz stijenkiju objekta, čija je namjena nejasna. Unutar naselja vidljiv je veći prostor promjera oko 35 m, na kojem nisu nađeni tragovi srednjobrončanodobnih objekata.

Je li ovaj prostor služio za okupljanje stanovništva, kao prostor za čuvanje stoke ukoliko je naselje bilo okruženo močvarom, ili je ovdje možda bio smješten neki nadzemni objekt kakvi su ustanovljeni na nekoliko naselja starije faze grupe Belegiš, a čiji se tragovi nisu sačuvali uslijed uništenja kulturnog sloja oranjem, ostat će nerazjašnjeno.

Relativno mali broj pokretnih nalaza unutar istraženih objekata, koji svi pripadaju istom horizontu, upućuje na činjenicu da je naselje bilo kratkotrajno. S druge strane, potreba izgradnje bunara s drvenom oplatom svjedoči donekle o relativnoj dugovječnosti i postavlja mogućnost da se radilo o naselju sezonskog karaktera. Sudeći prema nađenim životinjskim kostima, ekonomija populacije dobrim se dijelom zasnivala na stočarstvu, u manjoj mjeri i na lovu, dok na uzgoj žitarica upućuju povremeni nalazi ulomaka ručnih žrnjeva. Tragovi metalurške djelatnosti nisu uočeni, a jedine metalne nalaze predstavljaju amorfn komadić bronce i ulomak donjeg dijela brončane igle.

Daleko najbrojnije pokretne nalaze čine ulomci keramičkih posuda karakterističnih za stariju fazu grupe Belegiš (Belegiš I). Kao što je uobičajeno na naseljima,

najzastupljeniji funkcionalni oblik predstavljaju lonci, potom zdjele, pa amforice, dok su drugi oblici poput šalice znatno rjeđi. Karakterističan oblik ove faze belegiške grupe su lonci visokog cilindričnog ili koničnog vrata ukrašeni utiskivanjem pletene vrpce, poznati ponajviše s nekropole grupe Belegiš gdje se javljaju u funkciji urni. Specifične za grupu Belegiš su i zdjele niskog prstenastog vrata s ručkom tipa *ansa voluta* koje nadvisuju obod i spajaju ga s ramenom posude na kojem se nalaze bradavičaste aplikacije, ukrašene linearnim motivima izvedenim urezivanjem i plitkim žiljebljenjem, rjeđe ubadanjem, žigosanjem i kaneliranjem. Nađene su i karakteristične amforice s apliciranim bradavičastim, rjeđe rogolikim aplikacijama na najširem dijelu trbuha i trakastim ručkama s volutastim završetkom iznad oboda. Trbuh im se prema dnu naglo sužava stvarajući dojam nožice; ustanovljen je samo jedan primjerak prave pune nožice. Neki keramografski elementi upućuju na kontakte s drugim istovremenim kulturnim grupama. Na naselju se izuzetno pojavljuju krivolinijski motivi ispunjeni bijelom inkrustacijom, te žigosanje, koji ukazuju na veze s daljsko-bijelobrdskom, odnosno Szeremle grupom s inkrustiranom

keramikom. Aplicirane plastične vitice nađene na dvjema posudama pak svjedoče o utjecaju rane kulture grobnih humaka.

Najbolje usporedbe za srednjobrončanodobni horizont na Josipovcu pružaju srodni nalazi iz obližnjih Vinkovaca i Gradišne u Privlaci, kao i s naselja Livadice kod Dalja, te posavskih lokaliteta Dubovo kod Županje i Čiglana u Gunji. Očito su i veze s područjem južne Bačke, koje se najbolje vide usporedbom s materijalom nađenim u stambenom horizontu 14 na Feudvaru kod Mošorina. Na području Srijema analogni nalazi potječu iz horizonta IVb naselja na Gomolavi, te s nekropole belegiške grupe u Stojića gumnu kod Belegiša, Surčinu i na Kaluderskim livadama. Očita je i povezanost s nalazima s nekropole Karaburma II, a određene sličnosti u materijalu vidljive su i s lokalitetima belegiške grupe, odnosno Belegiš-Cruceni kulture smještenim u Banatu.

Kronološki materijal s naselja grupe Belegiš na Josipovcu možemo smjestiti u vrijeme stupnjeva Re Br B2-C1, dok je radiokarbonska analiza dvaju uzoraka ugljena apsolutno datirala naselje u 15. st. pr. Kr.

Ulomak trakaste ručke ukrašene
utiskivanjem dvostruke
namotane uzice

Ulomak keramičke posude
ukrašene bijelom inkrustacijom

Ulomak amforice s
trakastom ručkom
tipa ansa voluta

Primjeri minijaturnog posuda

Keramička žlica s
rupom za držak

ulomak brončane igle

Kuhinjska prostorija
(SJ 305 – SJ 373)

Bikonična zdjela
izvijenog vrata ukrašena
kaneliranjem s unutarnje
strane ruba

Zdjela S-profilacije
kaneliranog trbuha

Restaurirani
konični lonac s
kružnim plastičnim
aplikacijama

BADENSKA KULTURA

Badenska je kultura panonsko-podunavska manifestacija te se rasprostire u gotovo cijeloj Mađarskoj, sjevernoj i istočnoj Austriji, Moravskoj, Češkoj, južnoj Slovačkoj, dijelu južne Poljske, sjevernoj Hrvatskoj i sjevernoj Srbiji. U Hrvatskoj se badenska kultura rasprostire između rijeka Save, Dunava i Drave, dok joj je zapadna granica na liniji Valpovo–Slavonski Brod. Vremenski pokriva razdoblje od sredine četvrtog tisućljeća do prvih stoljeća trećeg tisućljeća prije Krista.

Na lokalitetu Josipovac Punitovački–Veliko polje I javlja se najranija, Boleráz faza ove kulture, a radiokarbonski datum apsolutno ga datiraju između 3640. i 3340.g. pr. Kr.

Nepokretni nalazi ove kulture, kojih je pronađeno 19, grupirani su u samom središtu arheološkog iskopa gdje je zamijećena najveća koncentracija nalaza i iz ostalih vremenskih razdoblja. Arheološkim je istraživanjima zahvaćen sjeverni dio naselja koje se sudeći po položaju objekata prostiralo dalje na jugoistok izvan granica iskopa. Jednom dijelu istraženih jama, zbog male količine nalaza i činjenice da su dosta plitke, nije se mogla odrediti namjena. Nekolicina jama služila

je kao radni prostor, a dvije su imale ulogu spremišnog prostora. Iako je prilikom arheoloških istraživanja pronađeno mnogo samostalnih ognjišta, samo je u jednom pronađena badenska keramika pa ga sa sigurnošću možemo pripisati toj kulturi. Od četiri pronađena bunara, jedan je pripadao badenskoj kulturi. Za zamijetiti je da je količina kostiju pronađena u istraženim objektima izuzetno mala te da niti jedan objekt (izuzev bunara kojemu je to sekundarna funkcija) nije prepoznat kao otpadna jama. Zamijećen je samo jedan mogući stambeni objekt na krajnjoj južnoj granici istraženog područja koji je mogao služiti u tu svrhu. Možemo pretpostaviti da se u južnom dijelu naselja nalazio njegov stambeni dio u kojem su se, nešto odvojene od stambenih objekata, nalazile i otpadne jame. Sjeverni je služio kao manje-više radni prostor.

Badenska se populacija zbog svojih kratkotrajnih naselja i jednostavnih objekata općenito opisuje kao nomadska populacija, dakle vezana uz stočarstvo, iako postoji mišljenje da se radi o zemljoradničkoj populaciji. Novije arheobotaničke analize govore da se neolitički način života nastavio i u bakreno doba. Došljaci su se miješali s lokalnim stanovništvom i

nastavljali se baviti ratarskim kulturama. Nešto je veća važnost pridana uzgoju životinja što se dovodi u vezu s klimatskim promjenama i početkom hladnije i vlažnije klime.

U badenskom horizontu na Josipovcu pronađeno je svega nekoliko kostiju goveda i svinje koji ipak svjedoče o stočarskoj djelatnosti. Dokaz o uzgoju žitarica svodi se na pokoji ulomak žrvnja i kamenih izrađevina. Udio u privredi tadašnje josipovačke populacije imale su zasigurno obje djelatnosti.

Od ostataka materijalne kulture badenske populacije pronađene su uglavnom keramičke posude. Među njima su prepoznate zdjele, vrčevi i lonci te jedna manja zdjela koja je mogla služiti kao svjetiljka. Od ostalih keramičkih nalaza pronađen je ulomak idola, nekoliko pršljenova i perla.

Zdjele se javljaju u nekoliko oblika, najčešće su dobre fakture i uglačane površine, oker do smeđe boje. Najzastupljenije su bikonične zdjele izvijenog vrata koje mogu biti ukrašene plastičnim aplikacijama na bikonitetu ili kaneliranjem s unutarnje strane ruba ili dna. Prisutne su i bikonične zdjele prstenastog vrata s ručkom koja prelazi rub. Često se javljaju za-

obljene zdjele. Zdjele S-profilacije javljaju se u nekoliko oblika. Ako imaju kaneliran trbuh može im ravan rub biti ukrašen otiskom prsta. Ukoliko nisu kanelirane imaju raščlanjenu plastičnu traku uz rub i plastičnu aplikaciju na trbuhu. Javlja se i nekoliko neukrašenih primjera.

Vrčevi pronađeni u Josipovcu dosta su fragmentirani pa im ne možemo sa sigurnošću odrediti oblik. Uglavnom su finije fakture, a trbuh im može biti ukrašen kaneliranjem. Ukrašeni primjeri imaju uglačanu površinu smeđe boje, dok su oni nešto grublje izrade lošije pečeni i crvene boje.

Badenski lonci iz Josipovca uglavnom imaju grubu fakturu, iako ima i djelomično uglačanih primjera. Oni tamnocrvene boje loše su pečeni pa se površinski ljušte, iako im površina nije gruba. Manji je dio sivih tonova i bolje pečen. Često su ukrašeni plastičnim trakama postavljenima ispod ruba koje mogu biti raščlanjene. Javlja se konični lonci, oni suženog ili izvijenog vrata.

Plastično ukrašavanje najčešće je prisutno na loncima, ali javlja se i na zdjelama. Najzastupljenije su jednoredne i dvoredne plastične trake obično smještene odmah uz rub posude. Dodatno su ukra-

šene otiskom prsta, nokta ili nekog drugog predmeta te urezivanjem ili ubadanjem. Rub posuda ponekad je ukrašen otiskom prsta. S vanjske strane ruba na nekoliko se ulomaka može naći ukras izveden otiskom nokta. Javlja se i elipsoidne plastične aplikacije na zdjelama i loncima, raščlanjene i neraščlanjene plastične drške te polumjesečaste aplikacije. Kaneliranje se javlja na trbušnom dijelu kod vrčeva i S-profiliranih zdjela, dok su bikonične zdjele ukrašene kaneliranjem s unutarnje strane ruba ili dna. Žljebljenjem su ukrašeni lonci, izvedbom cik-cak linija ili u kombinaciji s drugim načinom ukrašavanja.

Ostaci materijalne kulture badenske populacije s Josipovca svjedoče o njezinoj prisutnosti u najranijoj fazi, odnosno u vrijeme stupnja Boleráz. Keramografija ne odudara od uobičajenih ranobadenskih oblika i načina ukrašavanja. Zanimljive su razlike u posudu, prije svega načinu njegova ukrašavanja, koje su stupile na josipovački prostor s badenskom kulturom. Ona gotovo da se direktno nastavlja na retzgajarski horizont što govori o novoj populaciji ili novim utjecajima koji su došli na slavonski prostor oko 3600. g. pr. Kr.

Ulomak lonca
ukrašen plastičnom
trakom s dvorednim
ubadanjem

Drška s tri
supkutane ušice

Restaurirana plitka zdjelica,
moćna svjetiljka

Ulomak posude ukrašen
ubadanjem i duborezom

Ulomak posude ukrašen žljebljenjem
i plastičnom trakom s ubadanjem

Jama SJ 126
nakon pražnjenja

Jama SJ 167
nakon pražnjenja

Zapadni profil
jame SJ 205

SREDNJI VIJEK

Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Josipovac Punitovački – Veliko Polje I otkriveni su ostaci 14 jama koje su pripadale srednjovjekovnom naselju ruralnog karaktera. Jame povećih dimenzija, njih pet, okarakterizirane su kao stambeni i radni objekti.

Grupirani su u skupine, na istoku i zapadu po dva objekta, dok je na sjeveru bio jedan. Na istoku jedan objekat predstavlja nastambu za stanovanje, dok ognjište i kuhinjski inventar kod drugog objekta ukazuju na kuhinju. Sličan raspored se može

pretpostaviti kod objekata na zapadu.

Nastambe ovakvog oblika pojavljuju se još od 6. i 7. stoljeća, pa i kasnije, u Ukrajini, Poljskoj, Češkoj i Bosni. Analogije na bosanskom lokalitetu Jazbine su pokazale da se takav oblik jama održao dugo u srednji vijek, 11.-15. stoljeće. Objekti su vrlo vjerojatno građeni bez zidova tj. imali su oblik kolibe dok je krov bio na dvije vode.

Za ostalih se devet jama može ustvrditi da su se koristile za dobivanje gline, a kasnije za odlaganje otpada.

Među pokretnim nalazima s ovog lokaliteta prevladava keramički materijal. Ve-

lika većina pripada loncima tj. materijalu kuhinjske namjene. Oblici lonaca su prilično uniformni te su rašireni po velikom dijelu istočne, dijelu srednje i jugoistočne Europe dok ih se i vremenski može postaviti u širi vremenski okvir od kraja 8. do 13. stoljeća. Većinom je ukrašen jednostrukim valovnicama koje se rijetko pojavljuju prije polovice 11. stoljeća, a postaju osnovni dekorativni element u 12. i 13. stoljeću. Nešto manje ih je ukrašeno jednostrukom valovnicom kombiniranom s ravnom linijom, koja ima korijene u ranom srednjem vijeku te se koristi i u razvijenom srednjem vijeku. Ukrašom se isti-

če nekoliko pronađenih posuda koje imaju ukras izveden kotačićem, koji se javlja od 11. stoljeća, a posude iz Josipovca su ukrašene načinom čestim u 13. stoljeću.

Uz lonce pronađeni su i ostaci keramičkih poklopaca koji su korišteni pri čuvanju topline pripremljenih obroka te pri nekakvoj vrsti skladištenja prehrambenih namirnica. Ukrašeni su identično kao i ostali keramički materijal.

Od ostalih keramičkih nalaza ističu se diskoidne glinene kugle koje su pronalazene u kontekstu ognjišta, ali im prava funkcija još ostaje nepoznata. Te su se kugle u kombinaciji s kamenom mogle koristiti

za zagrijavanje posuda s hranom ili stambenog prostora.

Radiokarbonska analiza je datirala naselje u period 13. stoljeća, točnije od 1200.g. do 1280.g. Srednjovjekovna naseobina na lokalitetu Josipovac Punitovački - Veliko Polje I ima starije korijene što je vidljivo iz rasprostiranja i oblika nastambi te pokretnog inventara koji djelomično nosi obilježja prethodnih stoljeća. U 13. stoljeću je josipovačka naseobina, kao i ostatak okolice, poveljom kralja Bele IV postao feudalni posjed bosanskog biskupa koji je stolovao u obližnjem Đakovu.

Ulomak oboda
lonca ukrašen s
više jednostrukih
valovnica

Rekonstruirani lonac ukrašen
s više jednostrukih valovnica

Ulomak gornjeg
dijela lonca

Rekonstruirani poklopac
s urezanom valovnicom

Glinene kugle – grijači

Detalj šuplje četvrtaste
nožice posude

Restaurirana posuda na
šupljoj četvrtastoj nožici

VINKOVAČKA KULTURA

Na nalazištu Josipovac Punitovački-Veliko polje I svega je 7 objekata pripadalo ranobrončanodonoj vinkovačkoj kulturi. U zapadnome dijelu nalazište je bilo presječeno većim melioracijskim kanalom Osatina, koji je vjerojatno uništio dio nalaza. Tijekom istraživanja uočeno je da su neki objekti ulazili u sjeverni profil iskopa pa se može potvrditi širenje naselja vinkovačke kulture i izvan istraženog područja, dalje prema zapadu i sjeverozapadu, a ukupna površina naselja vinkovačke kulture nije poznata.

U istraživanjima ovog jednoslojnog naselja sa horizontalnom stratigrafijom otkriveni su manji jamski objekti, a pretpostavlja se postojanje i nadzemnih objekata na koje bi ukazivali raspoređeni ostaci drvenih kolaca. Prema rasprostriranju u naselju nepokretni su objekti bili podijeljeni u tri dijela: zapadni dio (5 objekata), središnji dio (jedan objekt) i istočni dio (paljevinski grob). Najveći objekt zapadnog dijela, promjera oko 3 m, definiran je kao radna jama i radiokarbonskom je analizom datiran od 1. pol. 25. do 24. st. pr. Kr. Ostale se jame na zapadnome dijelu mogu definirati kao spremišne ili otpadne jame i radne jame te ognjišta. Oko

130 m istočno od zapadnog dijela se nalazila jama dužine oko 2 m, a radiokarbonskom je analizom datirana od pol. 25. do pol. 22. st. pr. Kr. Oko 230 m istočno od zapadnog dijela naselja i oko 100 m sjeveroistočno od središnjeg dijela istražen je pojedinačni paljevinski grob vinkovačke kulture, koji je bio suvremen naselju. U načinju sahranjivanja prepoznaje se uobičajeni pogrebni ritus vinkovačke kulture na području Hrvatske. Sačuvan je samo manji dio groba i nisu pronađeni elementi koji bi ukazivali na neku prateću konstrukciju. Grob je od sjevernog profila iskopa bio udaljen svega 9 m, pa nije isključeno da su u njegovoj blizini, izvan istraženog područja trase autoceste mogli postojati i drugi grobovi suvremenih naselja.

Najbrojniju vrstu nalaza predstavljaju ulomci keramike, od kojih je bilo moguće u cijelosti restaurirati svega tri posude: zdjelu na nožici, manji vrč i malu posudicu grube izrade. Nakon keramike po brojnosti slijede ostaci životinjskih kostiju od kojih je većina pripadala ostacima goveda, što je potvrdilo stočarstvo kao osnovu privrede, a prema nalazima kostiju divljih životinja potvrđeno je i bavljenje lovom. Nekoliko je ulomaka kamena moglo imati funkciju pomagala pri usitnjavanju i pripremi hrane od žitarica ili drugih prehrambenih

sastojaka. Pronađeni su i ulomci brusova za oštrenje kamenih ili koštanih alatki, a također su pronađeni i ostaci sječiva od kamena. Od ostalih predmeta koji su služili u domaćinstvu sačuvan je i jedan keramički pršljenak koji je služio za zatezanje ili namatanje niti.

Posude su većinom imale grublju fakturu, a bile su izrađene od pjeskovite gline uz dodavanje primjesa organskog podrijetla, usitnjene drobljene keramike i kamenčića, a u jednom slučaju i dodavanjem sitno drobljenih školjčica. Na finijim su posudama uočeni tragovi glačanja, većinom na gornjim dijelovima posuda, na vanjskoj, ali i na unutarnjoj strani. Kod grublje keramike ukrašavanje je vršeno valovitim otiscima prstiju na obodu, prekinutim i tekućim trakama s otiscima prstiju i dugmetastim konkavnim aplikacijama. Posude su od početka trbuha ogrubljivane barbotinom. Kod finije keramike ukrašavanje je vršeno urezivanjem, kombinacijom urezivanja i ubadanja i metličastim urezivanjem. Najbrojniju skupinu posuda predstavljaju lonci, uglavnom grublje izrade koji većinom imaju blago izvučen zaobljeni ili zakošeni obod. Pojavljuju se i lonci cilindričnog vrata i trbušastog tijela. Na vratu je vidljivo glačanje, a na gornjem se dijelu trbuha nalaze dvije trakaste drš-

ke, dok je donji dio ukrašen barbotinom. Finije izrađene tipove lonaca sa tanjim i glatkim stijenama predstavljaju ulomci tamnije boje, ukrašeni okomito urezanim linijama kombiniranim sa točkastim ubodima na početku prijelaza vrata u trbuh. Urezani ukrasi se nastavljaju u donjem dijelu i kao cik-cak linije i ukriženi motivi.

Pojavljuje se više tipova zdjela. Prvu skupinu, koja nije imala ručke čine zdjele S-profilacije blago izvučenog oboda, a pronađene su i zdjele jače izvijenog oboda koje na početku trbuha imaju profilirano gredasto zadebljanje. Uz ove pojavljuju se i zdjele jače profiliranog oboda. Drugu skupinu zdjela predstavljaju tipovi s ručkama, najvjerojatnije s četiri trakaste ručke uz obod, a pojavljuju se u većoj i manjoj varijanti ponekad ukrašene i zrakastim urezivanjem. Zdjele s dvjema ručkama se također pojavljuju u dvije varijante, kao veće zdjele profiliranog gornjeg dijela i kao manje pliće zdjele sa zaobljenim gornjim dijelom. Pojavljuju se i male zdjelice grublje izrade čija funkcija nije sigurno potvrđena. Vrčevi su finije izrade i pokazuju tragove glačanja, a manji vrč cilindričnog vrata s jednom trakastom drškom i bikoničnim trbuhom u cijelosti je restauriran.

Jedinstveni nalaz predstavlja zdjela na šupljoj četvrtastoj nožici, a pronađena je

u jami SJ 210, zajedno s loncem i zdjelom tipičnim u inventaru vinkovačke kulture. Ukrašen je na ovoj posudi izveden urezanim trokutićima na ravnom obodu, zonalnim urezivanjem na vanjskoj strani posude i urezivanjem pravokutnika s ukriženim cik-cakom na nožici.

Komparativnom analizom keramičkog materijala najviše pronađenih analogija uočeno je na nalazima koji su određeni u A stupanj vinkovačke kulture, a unutar kojeg postoji dio nalaza određenih kao kasnovučedolski import. Nalazišta s najviše analogija su Vinkovci-Tržnica i od Josipovca svega 3,5 km udaljeno nalazište Đakovo-Grabovac. Dio nalaza pokazuje sličnost s onima iz Osijeka, Iloka i Sarvaša, a uočena je sličnost i s mađarskim nalazištima: Szava, Nagyárpád, Zók i Börzönce u slojevima s ranom vinkovačkom kulturom, kao i s nalazištima iz Slovenije, s Ljubljanskog Barja: Založnica i Parte. Na Josipovcu je istražen samo dio naselja vinkovačke kulture čija ukupna veličina ostaje nepoznata. Život je u naselju sigurno trajao kroz više generacija, a naselje prema radiokarbonskim datumima valja datirati u raniju fazu vinkovačke kulture, od 1. polovice 25. tisućljeća pr. Kr., a moguće je trajanje i do polovice 22. stoljeća pr. Kr.

Zdjela S-profilacije
koja je služila kao
poklopac grobne žare

Ulomak gornjeg dijela lonca ukrašen
urezivanjem i ubadanjem

Donji dio lonca ukrašen
urezivanjem cik-cak linija
i ukriženih motiva

Restaurirani manji vrč s
jednom trakastom drškom

Kružni kanal - ostaci obora za stoku (SJ 190)

Bunar (SJ 363)

Velika radna zemunica (SJ 194)

Veliki radni prostor (SJ 239)

Bikonična zdjela
izvijenog vrata

Trbušasta zdjela
prstenastog vrata

RETZ - GAJARY KULTURA

Retz-Gajary kultura zauzimala je velik prostor rubnih dijelova Karpatske kotline (Austrija, kontinentalna Slovenija, sjeverna Hrvatska, Moravska, Mađarska, jugozapadna Slovačka, istočni dio srednje Češke, gornja Šleska i rumunjski Erdelj), a javlja se u nekoliko regionalnih grupa ili tipova (koji se razlikuju po načinu ukrašavanja i oblikovanju posuda) pa se stoga i u literaturi koristi velik broj različitih termina za ovu ipak jedinstvenu pojavu. Vremenski se smješta u period između Lengyela i Badena, odnosno u prva stoljeća četvrtog tisućljeća prije Krista.

Lokalitet Josipovac Punitovački-Veliko Polje I nalazi se na prostoru Kevderc-Hrnjevac tipa kulture Retz-Gajary, a radiokarbonskom je analizom datiran u razdoblje između 3960. i 3640. g. pr. Kr.

Prema nepokretnim arheološkim nalazima Retz-Gajary kulture s Josipovca možemo pretpostaviti da se naselje rasprostiralo u smjeru istok – zapad na širokom prostoru od preko 400 m, s najvećom koncentracijom jama u središnjem dijelu arheološkog iskopa. Pronađeno je ukupno 67 objekata pripisanih ovoj kulturi. S obzirom da je arheološki iskop postavljen u smjeru jugozapad – sjeveroistok, on je gotovo dijagonalno presjekao ovo srednjoe-neolitičko naselje. Arheološkim istraživa-

njem otkrivena je linija sjeverne granice naselja, koju čine ognjišta postavljena uz njegov rub. Južno od njih linija je radnog prostora koja se proteže od obora za stoku na zapadu do velike radne zemunice na istoku, u sredini kojeg su dva bunara. Bunari se nalaze u središnjem dijelu naselja, a njihov je položaj bio uvjetovan podzemnim vodenim tokovima jer se na istoj liniji nalaze i bunari iz mladih razdoblja. Sudeći po jedinom nadzemnom objektu koji je vjerojatno pripadao ovom horizontu, stambeni je prostor bio u južnom dijelu naselja. Objekti su postavljeni dosta rijetko na širem prostoru, a zamiječeni su i neki dijelovi unutar naselja gdje u potpunosti nedostaje nepokretnih nalaza. Položaj jama govori nam da se naselje širi van granica arheološkog iskopa na sjeverozapad i jugoistok.

Osnova privrede po svemu je sudeći bilo stočarstvo. U ishrani tadašnjih stanovnika dominiralo je govedo koje se koristilo i u sekundarne svrhe za dobivanje mlijeka, kože i sl. Osim goveda, u ishrani su važnu ulogu imale i svinje, koze i ovce. Kostii divljih životinja svjedoče o manjem udjelu lova u privredi. O obradi zemlje i uzgajanju žitarica svjedoče ostaci žrnjeva i kamenih izrađevina. Tadašnji su stanovnici bili upoznati i sa tkanjem, a vjerojatno su ukrašavali tkaninu, kožu ili svoje tijelo ukrasnim motivima sličnim onima na ke-

ramici. Metalurška se djelatnost svodila na lokalnu proizvodnju, što se podudara s opće poznatim siromaštvom metalne proizvodnje tog horizonta. O minimalnoj, ali ipak prisutnoj tehnologiji dobivanja i proizvodnje bakra svjedoči ulomak posude za lijevanje pronađen u bunaru koji je sekundarno služio kao otpadna jama.

Materijalni ostaci kulture Retz-Gajary na lokalitetu Josipovac Punitovački-Veliko Polje I uglavnom se svode na produkte keramičke proizvodnje. Od ostalih nalaza pronađeni su kameni brusovi, žrnjevi i rastirači, kameni i koštani privjesak te lamele zuba mamuta.

Keramika je rađena od pjeskovite gline, najčešće s primjesama kamenčića, često i usitnjene keramike, a ponekad je glinenoj smjesi dodavan i organski materijal. Prevladavaju tamniji tonovi. U presjeku su uglavnom sive do tamnosive boje. Grublja keramika izvana je češće svjetlijih tonova, dok je kod finijih posuda obratan slučaj. Keramika pečena oksidacijski, koja je narančastih tonova, nešto se rjeđe pojavljuje. Površina posuda varira od uglačane (kod zdjela, vrčeva i šalice) preko glatke (kod svih vrsta posuda) do one ogrubljene barbotinom (lonci).

Prema oblicima keramičkih posuda pronađenih na Josipovcu razlikujemo nekoliko tipova: lonce, vrčeve, zdjele, čaše, šalice, pladnjeve i žlice. Od finije su kera-

mike najzastupljenije zdjele. One su bolje fature, često uglačane površine, a ponekad i ukrašene. Odlikuju se najvećim bogatstvom oblika te razlikujemo bikonične (izvijenog, prstenastog ili uvučenog vrata), trbušaste (prstenastog ili suženog vrata), zaobljene i zdjele S-profilacije. Vrčevi su tamnijih tonova i uglavnom neukrašeni, naglašenog trbuha cilindričnog ili suženog vrata. Javljaju se lonci grube i fine fature narančastosmedih i tamnosivih tonova. Mogu biti S-profilacije, suženog ili cilindričnog vrata. Velikoj većini ulomaka ne može se točno odrediti oblik. Šalice, čaše, pladnjevi i žlice pojavljuju se sporadično. Od ostalih keramičkih nalaza pronađeno je nekoliko pršljenaka te dvije pintadere.

U Josipovcu su prisutni oblici karakteristični za kulturu Retz-Gajary poput bikoničnih zdjela izvučenog gornjeg dijela, trbušastih zdjela, vrčeva, S-profiliranih lonaca, pintadera. Neki od keramičkih oblika (bikonične zdjele, vrčevi i trakaste ručke koje prelaze obod) pokazuju lendlsku/epilendlsku tradiciju što se često smatra dokazom autohtonog porijekla kulture Retz-Gajary. Utjecaji drugih kultura doveli su do „modernizacije“ lokalnih epilendlskih grupa. Tako se, primjerice, ogrubljivanje posuda barbotinom i ukrašavanje samog ruba posude otiskivanjem vrha prsta objašnjava kao utjecaj kultura Lažňany i

Hunyadihalom. Plastična traka postavljena uz sam rub posude dovodi se u vezu s kulturom ljevkastih pehara.

Ukrašavanje josipovačkih posuda ne odstupa od tipičnog načina izvođenja i motiva Kevderc-Hrnjevac tipa: cik-cak, mrežasti, ljestvičasti te motiv riblje kosti i šrafranih trokuta izveden je na nekolicini posuda koje su bile ukrašene tehnikom rovašenja, duboreza i običnog urezivanja. Značajka Kevderc-Hrnjevac tipa upravo je dominacija mrežastog ukrasa i rovašenja koje je kao glavni način ukrašavanja gotovo u potpunosti zamijenilo brazdasto urezivanje.

Malobrojni lasinjski elementi govore u prilog tezi o djelomičnoj istovremenosti i mirnom suživotu dviju kultura. Pojava lasinjskih elemenata unutar naselja Retz-Gajary kulture nije izdvojen slučaj: oni se javljaju i na drugim retzgajarskim lokalitetima (Drljanovac, Pepelane).

Analogije za keramički materijal s Josipovca nalazimo na širokom prostoru od Slovačke i Moravske preko Transdanubije i Slovenije. Paralele s hrvatskim lokalitetima zbog uglavnom neobjavljenih rezultata istraživanja nešto su slabije zastupljene. Radiokarbonski datumi uglavnom se poklapaju s onima dobivenima na slavonskim lokalitetima iako daju mogućnost ranijeg početka ove kulture te njenog duljeg trajanja.

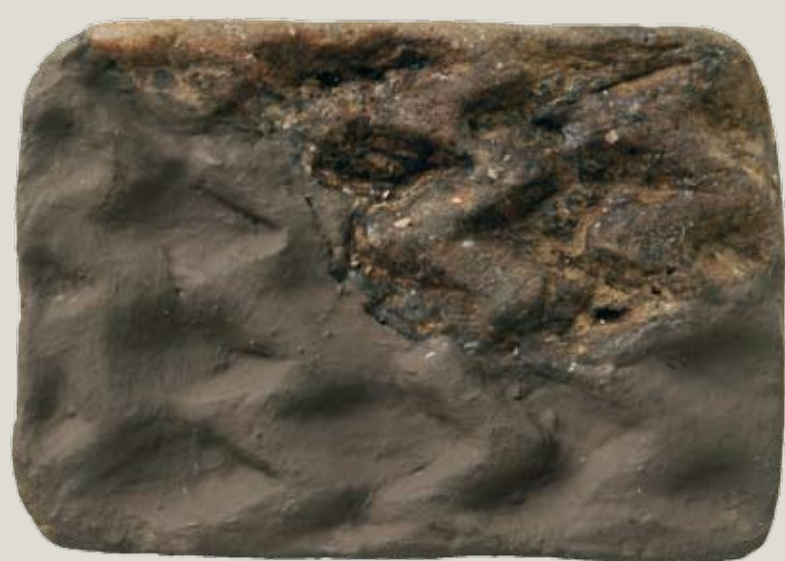
Restaurirana
zaobljena zdjela

Restaurirana
žlica

Restaurirane
posude, pronađene
u bunaru SJ 363

Restaurirana pintadera kvadratne baze

Pintadera
kružne baze

Ulomak zdjele
cilindričnog
vrata
ukrašene
duborezom i
rovašenjem

Ulomak
zdjele
ukrašene
duborezom i
urezivanjem

